

Torpaq, tikili və avadanlıqların mədəxili

*Qulu Soltanov,
sərbəst auditor*

Əvvəli ötən buraxılışda

Maraqlı məqam budur ki, həmin aktiv vergitutma məqsədləri üçün əsas vəsait hesab edildiyi vaxt 2012-ci ildir, mühasibat məqsədləri üçün isə 2011-ci ildir. Çünki 7¹-li Standartın 9-cu maddəsində tikilməkdə və ya hazırlanmaqda olan hər hansı torpaq, tikili və avadanlıq (bizim misalda 28 noyabr 2011-ci il tarixdə alınan aktiv) tikinti və hazırlanma işləri başa çatana qədər müvafiq torpaq, tikili və avadanlıq siniflərindən (torpaq, binalar, maşın və avadanlıqlar, nəqliyyat vasitələri, digər obyektlər, tikilməkdə olan obyektlər) birinə daxil edilməlidir. Lakin burada əhəmiyyətli uçuşla yeni uçuşun hesabları planında eyniliklər vardır. Məsələn, gələcəkdə uzunmüddətli aktiv hesab ediləcək obyekt tikilərək başa çatdırılana qədər və ya istismara hazır vəziyyətə gətirilənə qədər müvafiq olaraq 08¹-li və 113¹-li hesablarda, tikintisi başa çatdırıldıqdan və ya istismara hazır vəziyyətə gətirildikdən sonra isə müvafiq olaraq 01¹-li və 111¹-li hesablarda uçuşa alınır. Ona görə də vergitutma məqsədləri üçün hesab edilən əsas vəsaitləri mühasibat məqsədləri üçün nəzərdə tutulan 111¹-li hesabın tərkibində axtarmaq lazımdır.

Müəssisələrdə torpaq, tikili və avadanlığın 01¹-li və ya 111¹-li hesabda uçuşa alınmasını nəzərdə tutan sənədləşmə prosedurlarının həyata keçirilməsinə nail olunmalıdır. Əsas vəsaitlər müəssisəyə daxil olur, sonra quraşdırılır, istismar vəziyyətinə hazırlanır və istismara verilir. Göründüyü kimi, müxtəlif təsərrüfat əməliyyatları (alınması, daşınması, quraşdırılması, hazırlanması, istismara verilməsi) baş verir ki, bunların da hər biri müxtəlif təsərrüfat informasiyalarıdır. Hər bir informasiyanın işlənməsi və təsərrüfat əməliyyatlarına nəzarət edilməsi qaydaları müəssisənin uçuş siyasətində əks etdirilməlidir və göstərilən əməliyyatlarla bağlı sənəd dövriyyəsinə mühasib diqqətlə yanaşmalıdır. Məsələn, əsas vəsait kimi gələcəkdə nəzərdə tutulacaq aktivin əldə edilməsini təsdiqləyən əsas sənəd malsatının verdiyi qaimə-faktura, aktivin quraşdırılmasını və hazırlanmasını təsdiq edən sənədlər isə əməkhaqqının hesablanması sənədləri, digər təşkilatların göstərdiyi xidmətləri təsdiq edən aktlar, material məsrəflərinə aid maddi-məsul şəxslərin hesabatları və digər analogi sənədlər olduğu halda, həmin aktivin istismara verilməsini və ya istismara tam hazır olmasını təsdiq edən sənəd «əmlakın istismara verilməsi aktı» ola bilər. Bu akt aktivin tam işlək olması barədə informasiyanı təmin edən mühüm sənəd hesab edilməlidir. Akt təkbəşinə və ya rəhbərlik tərəfindən yaradılmış komissiya tərəfindən tərtib olunur və aktivin 01¹-li və ya 111¹-li hesabda uçuşa alınması üçün əsas hesab edilir.

«Əmlakın istismara verilməsi aktı»nda aşağıdakı məlumatların olması obyekt barədə daha mükəmməl informasiyaverici xarakter daşıya bilər:

- müəssisənin adı və VÖEN-i;
- obyektin adı və adı ilə bağlı digər zəruri göstəricilər;
- obyektin buraxılış ili;
- obyektin istifadəyə verildiyi sahənin adı;
- obyektin ölçü vahidi və miqdarı;
- obyektin ilkin qiyməti (məbləğ);
- obyektin faydalı istifadə müddəti;
- tətbiq olunacaq amortizasiya metodu;
- obyektə xas olan texniki sənədlər barədə məlumatlar;
- obyektin inventar nömrəsi;
- obyektin istismara verilmə anında vəziyyəti;
- obyekt barədə qısa zəruri xarakteristika;
- komissiyanın yekun rəyi;
- maddi-məsul şəxsin adı, soyadı;
- imzalar və möhür.

Sonra isə həmin obyekt barədə «obyektin inventar kartı» tərtib oluna bilər. Çünki uzunmüddətli aktiv uzunmüddətli, dəyişkən və çoxşaxəli məlumatlara malikdir və analitik uçotda onlar barədə məlumatların açıqlanmış formada əks etdirilməsi zərurəti yaranır. Ona görə də obyekt barədə bütün zəruri açıqlanmış məlumatları «obyektin inventar kartı»ndan əldə etmək olar və bu məlumatlar əsasında da müəssisə kapitalının əsas hissəsi hesab edilən uzunmüddətli obyektə (əsas vəsaitə) mütəmadi nəzarəti həyata keçirmək mümkün olur.